

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงกลาโหมประกอบด้วยโรงพยาบาลในสังกัดกองทัพบก กองทัพอากาศ และกองทัพเรือ มีหน้าที่ให้บริการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ทหาร ครอบครัว และประชาชนทั่วไปในยามปกติ และยังพร้อมที่จะให้การสนับสนุนในการช่วยรบยามเมื่อเกิดสงครามได้เป็นอย่างดี ซึ่งแตกต่างจากโรงพยาบาลในสังกัดพลเรือน ดังนั้นพยาบาลโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม จึงมีภารกิจที่แตกต่างจากพยาบาลพลเรือนโดยทั่วไป คือจะต้องปฏิบัติหน้าที่เป็นทั้งพยาบาลวิชาชีพและจะต้องมีคุณลักษณะของทหารอาชีพ มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตนตามแบบขนบธรรมเนียมทหาร มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความเสียสละ ยอมเสียสละชีวิตและเลือดเนื้อเป็นชาติพลีเมื่อถึงคราวจำเป็น ซึ่งเป็นจรรยาบรรณของทหารอาชีพที่สำคัญที่สุด และมีความกล้าหาญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของทหารอาชีพที่สำคัญที่สุด (บุญเยี่ยม สาริมาน, 2536) แต่การที่พยาบาลในสังกัดกระทรวงกลาโหมจะสามารถปฏิบัติภารกิจ นอกเหนือจากการให้บริการดังกล่าวแล้ว ยังจะต้องมีความพร้อมที่จะเผชิญกับภาวะวิกฤติในยามศึกสงครามได้นั้น จึงจำเป็นต้องมีพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย ที่มีภาวะผู้นำที่เหมาะสม เพราะหน่วยงานในระดับหัวหน้าหอผู้ป่วย เป็นหน่วยงานด่านหน้า ที่มีการกระทำกิจกรรมหลักอันเป็นหัวใจของโรงพยาบาล คือ การให้บริการแก่ผู้รับบริการ นอกจากจะรับผิดชอบในการบริหารงานในหอผู้ป่วยแล้ว ยังเป็นผู้ถ่ายทอดนโยบายจากผู้บริหารในฝ่ายการพยาบาล ไปยังบุคลากรพยาบาล ทั้งยังเป็นผู้สร้างความพึงพอใจแก่บุคลากรพยาบาลในการปฏิบัติงาน (จันทร์เพ็ญ พาหงษ์, 2538)

Bass (1985) ได้วิเคราะห์ตัวประกอบภาวะผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มี 3 ตัวประกอบ คือ บารมี การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา และผู้นำการแลกเปลี่ยน มี 2 ตัวประกอบคือ การเสริมแรงทางบวก และการ

เสริมแรงทางลบ และจากผลการศึกษาวิจัย ของจันท์เพ็ญ พาหงษ์ (2538) เรื่องตัวประกอบสมรรถนะของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป สังกัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่า ตัวประกอบที่สำคัญ มีจำนวน 9 ตัวประกอบ โดยภาวะผู้นำเป็นตัวประกอบที่สำคัญที่สุด มีค่าความแปรปรวนร่วม คิดเป็นร้อยละ 51.1 ดังนั้นภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยในสังกัดกระทรวงกลาโหมในการทำให้พยาบาลเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา พร้อมทั้งจะร่วมมือทำงานให้บรรลุผลตามที่มุ่งหวัง

จากผลการวิจัยที่ผ่านมา พบว่า สาเหตุที่พยาบาลท้อแท้และลาออกเกิดจากการไม่พอใจในระบบการควบคุมบังคับบัญชาและไม่พอใจผู้บริหาร ผู้บริหารขาดความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำ ขาดการเตรียมตัวเข้าสู่ตำแหน่ง (กนกวรรณ จิตต์ตรีงาม, 2537: ทองษัตริย์ ศลโกสม และสุลักษณ์ มีชูทรัพย์ , 2535) และหัวหน้าหอผู้ป่วยมีสมรรถนะไม่เหมาะสมก็จะทำให้ขวัญและกำลังใจของบุคลากรลดลง ขาดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลเสียต่อประสิทธิภาพในการให้บริการพยาบาล(จันท์เพ็ญ พาหงษ์, 2538) จะเห็นได้ว่าการที่พยาบาลขาดความยึดมั่นผูกพันต่อหน่วยงาน มีสาเหตุจากการที่พยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยขาดภาวะผู้นำที่สำคัญ และการที่พยาบาลลาออก ก็เกิดจากการรับรู้ ว่า หัวหน้าหอผู้ป่วยขาดภาวะผู้นำ ซึ่งตามแนวคิดของ Burns (1978) ได้ให้คำจำกัดความภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำคือผู้ทำให้ผู้ตามปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ผู้นำและผู้ตามจะต้องร่วมมือกันทำงาน โดยมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง คือผู้นำที่ตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม ค้นหาแรงจูงใจของผู้ตาม พยายามให้ผู้ตามได้รับการตอบสนองความต้องการที่สูงกว่า พัฒนาผู้ตามจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองฝ่าย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ตามจะทำตามผู้นำนั้น ผู้นำจะต้องปฏิบัติตามความปรารถนา ความคาดหวังของผู้ตาม ดังนั้นการศึกษาความปรารถนาของพยาบาลต่อภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย ซึ่งเป็นผู้บริหารระดับต้นที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการพยาบาล เพราะเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของพยาบาลประจำการซึ่งเป็นผู้ตามว่าภาวะผู้นำในด้านใด ที่ เป็นความต้องการของพยาบาลในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหมอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาปรับปรุงคุณลักษณะของผู้นำ และเป็นตัวประกอบสำคัญในการพิจารณาคัดเลือกผู้นำ นอกจากพิจารณาคือความเป็นอาวุโส หรือตามขั้นยศแล้ว และยังเป็นแนวทางในการพัฒนาพยาบาลประจำการให้มีภาวะผู้นำเพื่อที่จะสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้นำหน่วยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาตัวประกอบภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยตามความต้องการของพยาบาลประจำการ ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม
2. เพื่อศึกษาตัวแปรที่อธิบายตัวประกอบสำคัญ ภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะ ตัวประกอบภาวะผู้นำ ของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยตามความต้องการของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม
2. ภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม ที่ศึกษาเป็นตัวประกอบภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนได้แก่ การเสริมแรงทางบวกและการเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ บารมี การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ตามแนวคิดของ Bass (1985) ภาวะผู้นำการเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา ตามแนวคิดของ Kanter (1977)
3. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นพยาบาลประจำการที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหมตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป ในปีงบประมาณ 2539 จำนวน 1,000 คน
4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวประกอบภาวะผู้นำ ของหัวหน้าพยาบาลโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม เป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย 7 ด้าน คือ 1) บารมีและคุณลักษณะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม 4) การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม 5) การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา 6) การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา 7) การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ขนาดของโรงพยาบาลไม่มีผลต่อความต้องการของพยาบาลประจำการ
2. ความแตกต่างกันในด้านเวลาและสถานที่ ไม่ทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.ภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม หมายถึง การที่พยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหมใช้กระบวนการภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ บารมี การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา การสร้างแรงบันดาลใจ การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา และภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนได้แก่ การเสริมแรงทางบวก และการเสริมแรงทางลบ ในการทำให้พยาบาลประจำการเกิดความยินยอม ร่วมมือ เชื้อเพลิง จงรักภักดี ดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ด้วยความศรัทธาและร่วมมืออย่างจริงจัง

1.1 ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหมายถึง คุณลักษณะและพฤติกรรมการแสดงออกของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยที่แสดงถึง การมีบารมี การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา การสร้างแรงบันดาลใจ การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อที่จะกระตุ้น โน้มน้าว ชักจูง และนำไปให้พยาบาลประจำการเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

1.1.1 บารมี หมายถึง คุณสมบัติส่วนบุคคลอันเป็นอำนาจภายในของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยที่ทำให้พยาบาลประจำการ รู้สึกอบอุ่น สบายใจ เกิดความรัก ศรัทธา นับถือและไว้วางใจ ได้แก่ ลักษณะเป็นมิตร ใจดี เป็นกันเอง ยืดหยุ่น ยุติธรรม มีคุณธรรม จริยธรรม เสียสละ กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้มีความอดทน สนุกกับการทำงาน ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่ออุปสรรคใดๆ พยาบาลประจำการรู้สึกมั่นใจ และรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นลูกน้องและอยากยึดเป็นแบบอย่าง อยากทุ่มเททำงาน เพื่อให้บริการพยาบาลอย่างมีคุณภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และมั่นใจว่าตนจะก้าวหน้าได้หากตั้งใจทำงาน

1.1.2 การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล หมายถึง การที่พยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยยอมรับนับถือความเป็นบุคคลของพยาบาลประจำการและแสดงออก

โดยการเข้าใจในสถานะของผู้ตาม มีการปรึกษาหารือ ส่งเสริมและกระตุ้นในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่พยาบาลประจำการเพื่อให้ปฏิบัติงานเพิ่มขึ้นอย่างมีคุณภาพ

1.1.3 การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญหา หมายถึง การที่พยาบาลหัวหน้าหรือผู้ช่วยกระตุ้นให้พยาบาลประจำการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและวิธีการใหม่ๆ ที่ดีกว่าเดิม ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

1.1.4 การสร้างแรงบันดาลใจ หมายถึง การพูดและการกระทำที่ปลุกปลอบใจ ให้กำลังใจเร้าเร้าและกระตุ้นให้พยาบาลประจำการ เกิดความกระตือรือร้น เกิดแรงบันดาลใจ อยากอุทิศ และทุ่มเทความพยายามมากเป็นพิเศษ พูดและทำให้พยาบาลประจำการเกิดความมั่นใจ และภาคภูมิใจว่าพวกเขาสามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ

1.1.5 การเสริมสร้างความสามารถผู้ได้บังคับบัญชา หมายถึง การที่พยาบาลหัวหน้าหรือผู้ช่วย เสริมสร้างความสามารถให้พยาบาลประจำการ มีความสามารถในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยการให้อำนาจ ให้การสนับสนุน ให้ข้อมูลข่าวสารให้ทรัพยากร ให้โอกาสเป็นที่เลื่องลือ ที่ปรึกษาในการทำงาน เพื่อให้พยาบาลประจำการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพ

1.2 ผู้นำการแลกเปลี่ยน หมายถึง คุณลักษณะและพฤติกรรมการแสดงออกของพยาบาลหัวหน้าหรือผู้ช่วยที่ใช้การเสริมแรงทางบวกและการเสริมแรงทางลบ เพื่อจูงใจและชี้แนะให้ผู้ตามปฏิบัติตาม โดยการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งตอบแทนที่ผู้ตามต้องการ เพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้

1.2.1 การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม หมายถึง การให้สิ่งพึงพอใจหรือรางวัลจูงใจ ได้แก่ การแสดงการยอมรับ ยกย่องชมเชย ให้ของรางวัล การบำเหน็จหรือเลื่อนตำแหน่ง เพื่อให้พยาบาลประจำการทุ่มเทความพยายามในการปฏิบัติงาน

1.2.2 การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม หมายถึง การป้อนข้อมูลทางลบ ในระดับที่ใช้อารมณ์น้อยที่สุด ตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น อธิบายให้พยาบาลประจำการเข้าใจเมื่อทำงานผิดพลาด การว่ากล่าว การตำหนิ ไม่ยอมรับจนถึงลงโทษเมื่อปฏิบัติงานโดยไม่เอาใจใส่ บกพร่อง ผิดพลาด หรือล้มเหลว

2. พยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม หมายถึง ผู้บริหารระดับต้นของหอผู้ป่วย มีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลควบคุม ประสานงานกิจกรรมการพยาบาล การบริหารบุคลากรและการให้บริการด้านการศึกษาแก่เจ้าหน้าที่พยาบาลและบุคลากรอื่นๆ ในทีมสุขภาพ มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ประกาศนียบัตรการพยาบาลขึ้นไป และมี ใบประกอบโรคศิลป์ เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพยาบาลผู้บริหารหอผู้ป่วยของโรงพยาบาล สังกัดกระทรวงกลาโหม

3. พยาบาลประจำการโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม หมายถึง พยาบาลวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา ประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญาตรีหรือปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี และได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ชั้นหนึ่ง ได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงกลาโหมซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในแผนกต่างๆ ของโรงพยาบาล โดยมีหน้าที่ให้บริการพยาบาลแก่ผู้ป่วยโดยตรง

4. โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม หมายถึง โรงพยาบาลในสังกัดกองทัพบก กองทัพอากาศ กองทัพเรือที่มีขนาดจำนวนเตียงในการรับผู้ป่วยตั้งแต่ 60 เตียง ขึ้นไป

5. ความต้องการของพยาบาลประจำการ หมายถึง ความคิดเห็นความปรารถนาของพยาบาลประจำการที่มีต่อคุณลักษณะและพฤติกรรมที่แสดงออกของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยที่เหมาะสมและสามารถสร้างความศรัทธา เชื่อมั่นให้กับพยาบาลประจำการในอันที่จะก่อให้เกิดความตั้งใจปฏิบัติงานในหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

6. ข้อกระทบ หมายถึง ข้อความ หรือประโยคที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม และเป็นตัวแปรในการวิเคราะห์ตัวประกอบ

7. ตัวประกอบ หมายถึง กลุ่มของตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักตัวประกอบเท่ากับ 0.35 หรือมากกว่าในแต่ละตัวประกอบหลังจากการหมุนแกนตัวประกอบแบบออร์โธโกนอล(Orthogonal) แล้ว

8. การวิเคราะห์ตัวประกอบ หมายถึง วิธีการทางสถิติที่การวิจัยนี้ใช้ในการลดจำนวนตัวแปรที่มีมากให้เหลือน้อยตัวโดยอาศัยโครงสร้างและแบบแผนความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในข้อมูลหรือระหว่างตัวแปร ด้วยวิธีการสกัดตัวประกอบหลัก (Principal Component) และหมุนแกนตัวประกอบแบบออร์โธโกนอล (Orthogonal) ด้วยวิธีแวนริแมกซ์ (Varimax)

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ใช้ตัวประกอบภาวะผู้นำที่สำคัญของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย ปรับปรุงลักษณะภาวะผู้นำ เพื่อการประสานบทบาทกับผู้ได้บังคับบัญชา อันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
2. เป็นแนวทางให้ผู้บริหารระดับสูง กำหนดเนื้อหาในการพิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งพยาบาลที่จะมาดำรงตำแหน่งพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสม ตรงกับความต้องการของบุคลากรในหน่วยงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปสู่การบริการพยาบาลที่มีคุณภาพและพัฒนาวิชาชีพต่อไป
3. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรในการใช้เป็นแนวทางพัฒนาบุคลากรพยาบาลประจำการให้มีภาวะผู้นำในการทำงาน เพื่อจะได้สามารถพัฒนาเป็นผู้นำหน่วยได้ต่อไป

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย